

Historické osobnosti v ošetrovatelství z doby středověku

Santa Fabiola di Roma

Santa Fabiola di Roma byla bohatá a urozená žena, jež pocházela ze slavné rodiny Fabiů, která žila v Římě. Měla za sebou dvě manželství. Nejprve byla provdána za nemravného, zlomyslného muže, s nímž nebylo možné žít. Manželství bylo proto ukončeno rozvodem. Druhý manžel zemřel. Fabiola se pod vlivem svatého Jeronýma vzdala všeho, co může pozemský život nabízet a zasvětila se pomoci chudým a nemocným lidem (svatý Jeroným patřil mezi velké církevní Otce a největší osobnosti církevních dějin. Narodil se kolem roku 347 a působil v Římě, ale také v Betlémě, kde zakládal kláštery).

Fabiola založila v Římě **první velký útulek** kolem roku 380 a sama se věnovala péči o nemocné. Při ošetrování se však nevyhnula ošklivým a bolestivým zraněním. Mimo to věnovala velkou sumu peněz kostelu a náboženské obci v Římě, avšak investovala i v jiných částech Itálie. Veškerý její zájem byl koncentrován na potřeby kostela a péči o chudé muže a další potřebné.

Fabiola spolupracovala se senátorem **Pammachiem** (věnoval se oblasti školství). Společně se věnovali práci v **charitě**. Vedle toho se Fabiola nepřestala koncentrovat na péči o nemocné ve svém útulku, dokud nezemřela (27. prosince roku 399; prameny však neudávají rok narození). Její velkolepý pohřeb byl projevem vděčnosti a úcty k této významné ženě. Svatý Jeroným napsal oslavnou pamětní řeč, kterou odeslal jejím příbuzným za oceán.

Hildegarda z Bingenu

Hildegarda z Bingenu, později abatyše, byla význačnou představitelkou **lidového léčitelství a bylinkářství**. Byla to žena na svou dobu výjimečná. Narodila se v roce 1098 v německé hraběcí rodině. Měla několik sourozenců, z nichž někteří se dobrovolně stali božími služebníky. I Hildegarda byla zasvěcena Bohu. V 18 letech vstoupila do kláštera benediktinů v Disibodenbergu, který leží nedaleko od Bad Kreuznachu (jihozápadně od Frankfurtu nad Mohanem). Zde Jutta von Sponheim založila **dívčí třídu** pro 16 zasvěcených dívek, jíž se stala abatyší. Po smrti Jutty převzala její místo abatyše právě Hildegarda.

Hildegarda měla mnoho zájmů. Věnovala se vědě, lékařství a vůbec poznání života. Zнала **léčivou sílu kamenů** a sepsala jejich vlastnosti i způsoby aplikace. Shrnula **přírodní recepty** do několika knih, které předběhly svou dobu. Zůstaly proto po celá staletí nepovšimnuty a objeveny byly na počátku 20. století rakouským lékařem. Tak byla světu nabídnuta **alternativní medicína**, která zahrnuje různé léčivé způsoby – *dietní terapie, očistná léčba, balneoterapie, léčba kameny, fytotherapie*. Pojetí medicíny podle Hildegardy je křesťanské a celostní. Cílem léčby je tělesné, duševní a duchovní uzdravení harmonizující s kosmem.

Hildegarda zdůrazňuje potřebu **celkového vyšetření nemocného**. Podle ní je důležité vše – lidský organismus, sociální prostředí, kde nemocný žije, způsob života, psychický a duchovní stav. Tělo, duše i duch musí být v souladu. Chybí-li v těle harmonizující prostředí, může vzniknout nemoc. V knihách se často zabývá **ženským principem**. Podle jejího pojetí jsou ženy mocné a krásné.

Hildegarda z Bingenu

Jaká jsou pravidla dle Hildegardy?

- **Dostatečný spánek** – lze jej navodit procházkou po večeri, teplou levandulovou lázní, pozitivními myšlenkami při modlitbě apod.
- **Preferuje dobré potraviny** – např. pšenice, špalda, jedlé kaštiny, fenykl. Všechny dobré potraviny čistí tělo od látek, které způsobují únavu. Jídlo je prostředkem k životu a slouží k obnově sil.
- **Pohyb a klid** – procházka po dobu půl hodiny na čerstvém vzduchu odstraňuje stres, zlepšuje výkon srdce a plic apod.
- **Životní energie** – čtyři přírodní prvky jsou pro náš život nezbytné: *ohněň* – z něj čerpá člověk tělesné teplo, ze *vzduchu* dech, z *vody* krev a *země* nám dává tělo.
- **Vylučování nečistot** – zdraví škodí především nadměrné množství jídla a špatné stravování. Doporučuje pít očistné šťávy.

Trotula

V análech středověkých knihoven jsou zápisy, jež naznačují, že mniši kdysi vlastnili **kopie lékařských pojednání**, jejichž autorství je připisováno **Trotule**, moudré ženě z lékařské školy ze Salerna. Salerno bylo vyhlášeným lázeňským a zdravotnickým letoviskem. Škola byla založena asi kolem roku 850. Zde byli laici i ženy vzděláváni v medicíně. Místní nemocnice měly vysokou reputaci.

Trotula byla autorkou mnoha lékařských spisů, mezi které patří např. **Trotula major**. Pro muže mediky popisuje ženský organismus, což představovalo ve své době nedostupné informace. Popisovala *menstruaci, oplodnění, těhotenství, porod či ženské nemoci*. Velkou pozornost věnovala užití bylin, koření a zvířecích olejů. Dále doporučovala rekonvalescenci a odpočinek. Byla toho názoru, že ženy i muži mohou mít poruchy, které ovlivní početí. Její názor, že muž může být odpovědný za neplodnost, byl na svou dobu velmi odvážný.

Svatá Zdislava z Lemberka

Zdislava z Lemberka se narodila po roce 1220, přesné datum narození však neznáme. Rodištěm je město Křižanov na Moravě (jihovýchodně od Žďáru nad Sázavou). Zemřela na začátku roku 1252 (jiný pramen uvádí 1250) v Jablonném v Podještědí. Její rodiče byli zámožní, vzdělaní a velice zbožní. Zdislava měla mladší sourozence – tři sestry a bratra. Zdislava, Eliška a Eufemie se provdaly za české velmože a získaly si tak později mnoho chvály díky svému ctnostnému životu. Tak hovoří i kronika žďárského kláštera, ve které se mnoho dochovalo o rodině Zdislavy.

Její otec, pan Přibyslav, byl purkrabím v Brně, tedy prvním úředníkem hradní správy. Spravoval brněnský hrad a patřily mu rozsáhlé pozemky na Moravě. Dále si Křižanovské nechal postavit vlastní hrad. Byl nakloněn klášterům a jejich obyvatelům. Zvláště měl v oblibě cisterciácký řád, který všemožně podporoval. Měl v plánu postavit ve Žďáru kostel a klášter. V tom mu však zabránila smrt. Tento úkol svěřil svému zeti panu Bočkovi (manžel Eufemie), který byl zaměstnán jako znojemský kastelán.

Matka Zdislavy, paní Sybila, byla dvorní dámou Kunhuty, dcery Filipa Švábského. Kunhuta byla manželka krále Václava I. Paní Sybila pocházela z království obojí Sicílie a byla vzdělaná a zbožná. V Čechách se provdala celkem třikrát. Oba manželé věnovali svou pozornost klášterům. Sybila za podpory královny Kunhuty podporovala dominikánský klášter rozjímavých sester v Brně. Zdislava vyrůstala ve vzorné rodině a rodiče ji poskytli všestrannou péči a výchovu.

Ve věku patnácti let se provdala za **Havla** z rodu Markvarticů, který vlastnil hrad Lemberk v severních Čechách. Sem se také manželé po svatbě přestěhovali. Pan Havel měl zájem o náboženský a politický život. Podporoval řád dominikánů, který si jeho paní oblíbila. Podílel se i na práci Anežky Přemyslovny v Praze Na Františku. Je možné, že se obě ženy – Zdislava s Anežkou Přemyslovnou znaly osobně.

Pan Havel měl velké pochopení pro charitativní činnosti své ženy. Zdislava za pomoci manžela nechala postavit v Jablonném v Podještědí **chrám svatého Vavřince** s klášterem pro dominikány. K tomuto řádu pociťovala velkou náklonnost, proto do něj vstoupila jako laická pracovnice. Tak mohla zůstat v manželství. Založila zde i **špitál**, kde osobně věnovala péči poutníkům, chudým a potřebným nemocným. Vždy se s nimi dělila, podporovala je a sama při tom žila skromně. Byla všemi milována a nazývána matkou chudých.

Měla **čtyři děti**, o které se vzorně starala. Synové získali významné postavení v českém království. Po takto vyčerpávajícím způsobu života, kdy věnovala maximální péči svým dětem, ale i nemocným není divu, že Zdislava zemřela velmi mladá. Byla útlé, křehké postavy a chatrného zdraví. Zemřela zřejmě na tuberkulózu. Je pochována v kostele sv. Vavřince v Jablonném, kde její odpočívá dodnes.

Její příkladný život byl naplněný **láskou k Bohu a lidem, plný touhy po záchraně duší**. Osobnost Zdislavy je opředená nadpřirozenou mocí, která ji byla přisouzena. V kronice Dalimilově (1. polovina 14. století) čteme: *„Pět mrtvých boží mocí vzkřísila, mnoha slepým zrak navrátila, chromých a malomocných mnoho uzdravila a nad jinými ubohými veliké divy činila.“*

Kult sv. Zdislavy – Zdislava byla svatořečena papežem Janem Pavlem II a od jara 2002 je patronkou celého Libereckého kraje

Svatá Hedvika Slezská

Hedvika Slezská se narodila v roce 1175 a pochází z rodu hrabat z Andechsů a Diessenu. Byla tetou Alžběty Duryňské. Hedvika strávila dětství v benediktinském klášteře v Kitzingenu (severozápadní část Bavorska) u Würzburgu, kde nabyvala kvalitního vzdělání. Ve dvanácti letech byla zasnoubena s **Jindřichem**, který žil ve Slezsku. Jeho otec pocházel z rodu Piastovců, kteří založili polský stát. Hedvika byla do určité míry nešťastná z toho, že se měla přestěhovat za svým manželem do slovanské země.

Porodila šest dětí. Vedla si svůj život po svém. Už za jejího života lidé ctili její výjimečnost. Nepodléhala módním trendům doby. Protivily se jí neustálé (i krvavé) šarvátky vlastní polské rodiny. Vedla přísně asketický život. Byla vegetariánka a pila pouze vodu. Celý život chodila bosa, i v zimě. Držela dlouhé pusty, zvolila též naprostou zdrženlivost pohlavního života. Oděvem se nijak nelišila od služebných. Od mládí si nelibovala v nádherných šatech, ani ve špercích.

Příkladná byla její péče o chudé. Zakládala **kláštery**, největší z nich byl v **Třebnici**. Svého času to byl největší klášter cisterciáček ve střední Evropě. Ve Vratislavi založila v roce 1214 první **špitál u sv. Ducha** ve Slezsku, později i **útulek pro malomocné**, který podporovala penězi a dary.

Tragédií pro Hedviku znamenala smrt jejího muže Jindřicha. Byl pochován v klášteře Třebnici. Sem se Hedvika zanedlouho také uchýlila, ale nežila zde v klauzuře – nestala se řeholnicí. Její dcera Gertruda zde byla abytyší. Panování přebírá po zemřelém otci syn **Jindřich II.**, který ovšem musel vzdorovat nájezdu mongolských hord. Jindřich II. v boji padl a s ním celé jeho křesťanské vojsko. Hedvika jakoby tušila, jak bitva dopadne, přijala zprávu pokorně a odevzdaně. Našla v sobě tolik síly, že utěšovala svou dceru i snachu tím, že se stala vůle Boží, kterou je nutno přijmout.

Hedvika zemřela v klášteře v Trebnici 14. 10. 1243. Kanonizována byla v roce 1267. Atributy Hedviky jsou **bosé nohy, cisterciácký oděv, v ruce drží model kostela**.

Svatá Alžběta Duryňská

Alžběta Duryňská je další ženou, která se zajímala o **chudé a opuštěné muže, ženy a děti**. Její krátký život byl nabytý mnoha nehezkými zkušenostmi a hořkými událostmi.

Alžběta se narodila v roce 1207. Byla dcerou uherského krále Ondřeje II. a jeho manželky Gertrudy z Andechs. Ve čtyřech letech byla dle dohody poslána na výchovu na duryňský dvůr lankraběte Heřmana I., kde byla vychovávána spolu s jeho dětmi. Byla zasnoubena se synem lankraběte Heřmana I., který však zemřel. Proto byla provdána za mladšího bratra svého snoubence – **Ludvíka**. Alžběta se vdávala velice mladičká – ve 14 letech roku 1221. Během svého krátkého života (bylo jí 24 let, když zemřela) však dala najevo, že je velkou a chápavou ženou. I když byla krví šlechtična, byla naprosto jiná, než ostatní šlechta, která ji za její způsob života upřímně nenáviděla. Mladá lankraběnka se prostě oblékala, odkládala šperky a udržovala dobré vztahy se služebnictvem.

Alžběta byla naplněna vědomím jakéhosi **vyššího poslání**. Šlechtě dávala najevo, že nehledí pouze na sebe, ale všímá si chudých a nemocných lidí a dětí, kterých v jejím okolí žije značný počet. Hlásala, že právě křesťanství spočívá ve službě bližnímu svému, tzn. v **pomoci těmto chudým lidem**. Alžbětina pomoc chudým nespočívala pouze v poskytnutí almužny, jak se pro šlechtu slušelo. Alžběta cítila, že musí dělat o něco víc. Její pomoc potřebným byla bezvýhradná, každodenní a vyčerpávající – jak co do sil Alžběty, tak i finančně. Pomáhala i lidem, kteří byli zadluženi. Rozdávala svůj majetek, jídlo či peníze, a to např. i v době, když byl v Německu velký hlad a umíralo mnoho lidí (velký hladomor se v Německu objevil v roce 1226). Alžběta lidem taktéž rozdávala veškerou mouku určenou pro šlechtu.

Dále svatá Alžběta nechala postavit **špitál v Eisenachu**, který několikrát denně navštěvovala a nemocné sama ošetřovala. Měla velkou oporu ve svém manželovi. Ludvík svou ženu chápal, souhlasil s její činností a často stál při jejím boku. Alžběta se snažila svými "preventivními" opatřeními **předcházet bídě**. Opatřila a rozdělovala pracovní nástroje lidem, kteří měli zájem pracovat, ale práci sehnat nemohli.

Je třeba obdivovat manžela Alžběty, neboť není pochyb o tom, že Alžbětino milosrdenství zcela jasně ruinovalo jejich panství. Je proto vhodné zopakovat, že u Alžběty nešlo o běžnou charitativní dobročinnost, ale o **obětování sebe sama**, svého času na úkor rodiny, svého majetku, svých sil a svého zdraví.

Manžel Ludvík se v roce 1227 rozhodl doprovázet křížovou výpravu do Svaté země. K tomuto kroku jej vyzval sám císař Fridrich II. Alžběta měla tehdy neblahou předtuchu, že jej už nikdy neuvidí. Nechtěla, aby odjel. Později se ukázalo, že její předtucha byla pravdivá. Ludvík se Svaté země nedočkal. Zemřel na mor ještě předtím, než se mohl nalodit na loď do Palestiny.

Pro Alžbětu tak nastala krutá doba. Rodina, která ji nenáviděla, naléhala, aby se znova provdala. Ta ovšem odmítla, neboť učinila slib, že se již nikdy nevdá. Pokud by tak totiž učinila, rodina manžela by ji vyplácela méně peněz. Odchází tehdy se svými dětmi do Marburgu, kde získává určité jmění. To ji dovoluje založit další, větší **špitál**.

Alžběta začala být hlídána a kontrolována. V jeden den totiž rozdala chudákům značné množství peněz. Proto byla dána pod kuratelu svého duchovního **Konráda z Marburgu**. Duchovní Konrád nebyl dobrý člověk. Alžbětu dokonce bil či nechal bít. Alžběta bití přijímala jako utrpení, které patří ke svátosti Boží. I přesto však Konrád uspišil vyčerpané Alžbětě její předčasnou smrt.

Alžběta zemřela 17. 11. 1231. Od počátku byla prostým lidem pokládána za svatou. K jejímu hrobu přicházeli lidé v zástupech za účelem prokázat jí úctu.

Za svatou byla prohlášena roku 1235.

Skrze Alžbětu se ve 13. století v Německu probouzí křesťanské svědomí, které má vztah k sociální bídě a nouzi. Probouzí se jakýsi pocit univerzální odpovědnosti za celou společnost.

Svatá Alžběta se stala **patronkou rytířského Německého řádu**.

Svatá Anežka Česká

Anežka Česká se narodila v královské rodině **Přemyslovců**. Byla devátým a nejmladším dítětem Přemysla Otakara I. a jeho druhé manželky Konstancie Uherské. Byla pokřtěna Agnes, což znamená "neposkvrněná", "ctnostná", "čistá". Anežka tedy pochází z česko-německého prostředí (matka byla z Uher, ale německého původu).

Otec byl zdatný válečník, matka cizinka na českém dvoře. Anežka zřejmě mnoho lásky od svých rodičů nepoznala. Již ve třech letech byla zasnoubena se synem slezského knížete Jindřicha Bradatého a jeho manželky Hedviky. Proto malá Anežka cestuje v doprovodu své starší sestry Anny na výchování do **cisterciáckého kláštera v Trebnici**. Zůstala zde pouze od tří do šesti let, neboť dětský ženich Boleslav zemřel. Malá Anežka si domů odváží krásné vzpomínky na Hedviku a její dobročinnost.

Po návratu domů byla Anežka poslána na výchovu do premonstrátského ženského **kláštera v Doksaněch nad Ohří**, kde zůstala asi tři roky. Získala vzdělání všeobecné, a to čtení, psaní, náboženství, modlení, zpěv atd. Zároveň však byla ovlivněna duchovním životem natolik, že si již nyní začala „pohrávat s myšlenkou“ vstoupit do kláštera. Přemysl Otakar I. obratnou zahraniční politikou přislíbil dceru Anežku Jindřichovi, synovi císaře Friedricha

II. Díky politickým intrikám ze svatby, k její velké ulevě, sešlo. Anežka od té doby na manželství zanevřela, ačkoli se o její ruku ucházel anglický král Jindřich III. Plantagenet a po něm dokonce ovdovělý císař Friedrich II. Anežka si však vybrala jiného ženicha: **Boha**.

Pověst, že česká princezna odmítla císařovu ruku a plně se oddala Bohu, se roznesla po Evropě a naplnila křesťanský svět obdivem nad nebojácnou hrdinkou Kristovou, kterou Anežka skutečně byla. Její rozhodnutí plně podporoval papež Řehoř IX., s nímž byla v písemném kontaktu a který se s jejími náboženskými ambicemi plně ztotožňoval. Pomohl ji, aby se po smrti svého autoritativního otce Přemysla I. (+1230) mohla vydat vlastní cestou, pro kterou se rozhodla, tedy stát se **řeholnicí a sloužit nemocným a potřebným**.

Anežčin bratr, Václav I., ji velice miloval. I Anežka v něm měla značnou oporu. Po matce zdědila velké jmění a Václav ji věnoval pozemky na břehu Vltavy na Starém Městě. Zde později nechala postavit velkolepý **klášter sv. Františka z Assisi** pro muže i pro ženy (tzv. **klarisky**). S matkou Konstancií zakládá v roce 1233 u kostela sv. Haštala na Starém Městě pražské **špitál sv. Františka z Assisi**, který byl první svého druhu v Čechách. K němu byl připojen jako dar i **kostel sv. Petra Na Poříčí**.

Do nového kláštera vstoupilo pět řeholnic, které přišly z Tridentu. 11.6.1234 vstoupila Anežka s dalšími dívkami ze šlechtických rodin do ženského kláštera klarisek Na Františku. Tomuto ceremoniálu přihlížel král Václav I. s manželkou, sedm biskupů a šlechta. Anežka se tak stala nejen první ženou, jež odmítla ruku císařovu, ale i první dcerou krále, která vstupuje do chudého řádu sv. Kláry. Brzy se zde Anežka stala **abatyší**. V této funkci zůstala až do smrti, leč, v souladu se svou pokorou, označení abatyše odmítla a nechala si říkat pouze **starší sestra**.

Ve špitále sv. Františka počal pracovat i **mužský řád křížovníků s červenou hvězdou**, který Anežka založila a svěřila jim nemocniční správu. Věnovala řádu část svého majetku a stejně tak učinila i její matka Konstancie.

Na Františku vyrostl areál, nazývaný **pražské Assisi**. Nacházely se zde dvě kaple a tři kostely – *Sv. Františka* (zde byl pohřben Václav I.), **sv. Salvátora** a **sv. Barbory**.

Řád klarisek žil, podle principů chudoby, zcela oddán službě Bohu. Zvláště Anežka, od nejútlejšího dětství vychovávána v askezi, udržovala přísné posty a nosila košili z koňských žíní utahovanou provazem. Sama sebe též bičovala řemeny.

Anežka zemřela 2.3.1282. Podle Palackého byl rok 1281 a 1282 jeden z nejnešťastnějších období v dějinách Čech.

Svatá Anežka Česká dává model kostela mistrovi

Odkazy

Související články

- Dějiny ošetřovatelství
- Dějiny ošetřovatelství/Pravěk
- Dějiny ošetřovatelství/Starověk
- Dějiny ošetřovatelství/Středověk
  - Péče o nemocné v době středověkých epidemií
  - Řádové ošetřovatelství
- Dějiny ošetřovatelství/Novověk
- Dějiny ošetřovatelství/19. století

Použitá literatura

- AMBROŽ, M. a O.,P. SVATOŠ. *Zdislava z Lemberka*. 1. vydání. Česká Lípa : Okresní národní výbor, okresní vlastivědné muzeum, 1991.
- BROOKE, E.. *Ženy léčitelky. Od starověku k současnosti*. 1. vydání. Ostrava : OLDAG, 1997. ISBN 80-85954-25-7.
- BUBEN, M., M., R. KUČERA a O., A. KUKLA. *Svatí spojují národy. Portréty evropských světců*. 1. vydání. Praha : PANEVROPA PRAHA, 1994. ISBN 80-85846-00-4.
- HERTZKA, G. a W. STREHLOW. *Léčebná kuchařka svaté Hildegardy*. 1. vydání. Praha : Alternativa, 1998. ISBN 80-85993-41-4.
- Kybal. . *Svatá Anežka Česká*. 1. vydání. Brno : L. Marek, 2001. ISBN 80-86263-14-2.
- SCHILLER, R.. *Svatá Hildegarda a její léčebné metody*. 2. přepracované vydání vydání. Praha : Ikar, 1993. ISBN 80-7202-458-2.
- STAŇKOVÁ, M.. *Galerie historických osobností*. 1. vydání. Brno : IDV PZ, 2001. ISBN 80-7013-329-5.

